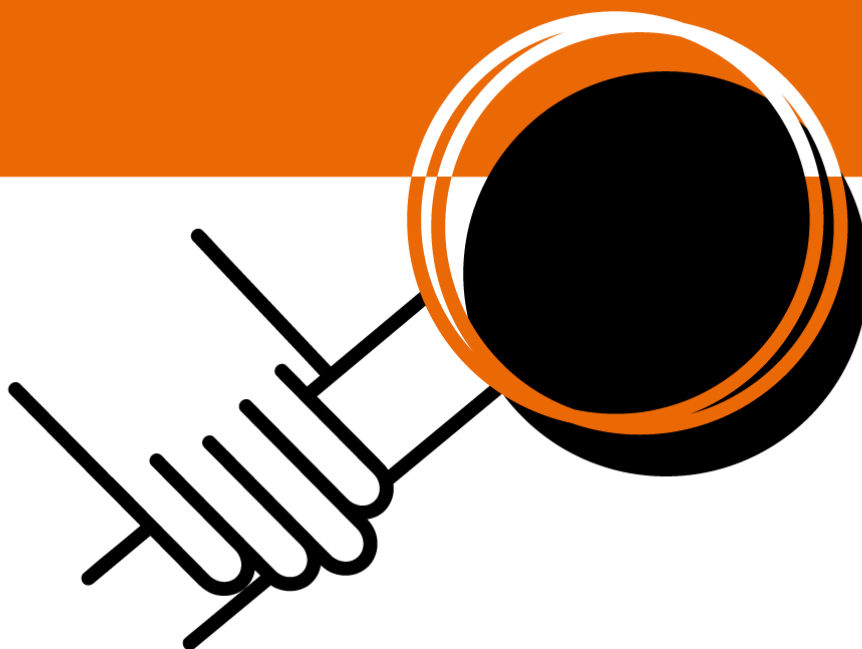

CRTA:

**Izveštaj o
dugoročnom posmatranju
lokalnih izbora u
Kosjeriću i Zaječaru**

maj 2025.

SADRŽAJ

1. Sažetak.....	3
2. Politički kontekst.....	6
3. Organizovanje izbora u Zaječaru i Kosjeriću.....	8
3.1. Nosilac liste koji nije i kandidat.....	11
3.2. Posmatranje izbora.....	11
3.3. Birački spisak.....	12
5. Tok izborne kampanje.....	14
5.1. Pregled aktivnosti izbornih lista na terenu.....	15
5.2. Zamagljivanje institucionalnih granica i državna podrška kao stranački kapital.....	16
5.3. Kampanja u senci prinude: selektivna pomoć i kontrola ranjivih grupa.....	18
5.4. Politička lojalnost kao valuta pristupa pravima i resursima.....	19
5.5. Političke tenzije, negativna kampanja i pozivi na nasilje.....	21
6. Crtine prijave.....	24
Metodologija.....	25
O Posmatračkoj misiji Crte.....	26

1. Sažetak

Dok se vlast deklarativno zalaže za primenu ODIHR preporuka, u praksi neguje izraženo nedemokratske izborne uslove koji su ponovo vidljivi u kampanji u dve lokalne zajednice. **Štaviše, vidljiva su i pogoršanja uslova u kojima je protekla izborna kampanja budući da je i u Zaječaru i u Kosjeriću obeležena otvorenom sistemskom upotrebom propagandnog i fizičkog nasilja.**

To su prvi izbori koji se odvijaju u ambijentu društvene mobilizacije koja se može nazvati istorijskom, a usledila je posle pada nadstrešnice i pogibije 16 građana u Novom Sadu i time izazvanih studentskih i građanskih protesta koji ne prestaju duže od pola godine.

Protesti su pokrenuli efektivnije organizovanje građana u lokalnim zajednicama, stvaranje ozbiljnije izazivačke pozicije na izborima, usled čega je vlast, nacionalna i lokalna, pribegla pojačanoj mobilizaciji i upotrebi državnih i javnih resursa, ali i drugim metodama izborne obmane. Preko najuticajnijih medija u zemlji vođena je kampanja u korist lokalnih lista vlasti.

Presing vlasti na građane Zaječara (47.357 birača) i Kosjerića (8.897 birača) se iz "normalizovanih" praksi izborne korupcije i pritisaka na birača prelio i u porast verbalnog i fizičkog nasilja "na terenu".

Posmatračka misija Crte zabeležila je tokom **tri završne nedelje** kampanje **71 slučaj targetiranja i zastrašivanja kroz negativnu kampanju, verbalnog i fizičkog nasilja** nad opozicionim aktivistima, novinarima i građanima; **90 pojavljivanja državnih funkcionera** u kampanji za lokalne izbore; **70 slučajeva** potencijalne zloupotrebe javnih resursa, funkcija, obeležja i aktivnosti javne vlasti u svrhu stranačke promocije; skoro **70 emitovanja obmanjujućeg političkog oglašavanja** u korist vlasti s elementima neprimerene, dehumanizujuće retorike u periodu neposredno pre raspisivanja i tokom kampanje. Više od trećine ukupnih aktivnosti državnih funkcionera u celoj zemlji je u poslednjim nedeljama kampanje zabeleženo na području Zaječara i Kosjerića.

Višegodišnja sistemska manipulacija institucijama i zakonima, uz upornu promociju nekažnjivosti, izborima u Srbiji dala je nedemokratski karakter i podstakla sve češće pribegavanje nelegitimnom i nelegalanom izbornom inženjeringu u korist vlasti. Prakse koje se prepoznaju na lokalnim izborima u Zaječaru i Kosjeriću:

- **Gubljenje lokalnog karaktera izbora i granice između države i vladajuće partije:** Kako je Posmatračka misija Crte zabeležila i na parlamentarnim i lokalnim izborima u decembru 2023. i junu 2024. godine, kampanja vlasti je temu lokalnih politika **transformisala u deo šireg nacionalnog političkog narativa. Granica između države i stranke je i na ovim izborima nestala u liku predsednika Srbije, Aleksandra Vučića.** Upotreba imena predsednika u nazivu lokalnih lista vlasti u Zaječaru i Kosjeriću, iako on **nije i ne može biti kandidat**, podvučena je s 24 živa prenosa njegovih obraćanja u nacionalnim medijima u tri nedelje na kraju kampanje (i više od 190 od

početka godine), kao i gostovanjem na velikim skupovima u selima u pretposlednjoj izbornoj sedmici. Ovakva praksa je u suprotnosti sa preporukama ODIHR-a, koje zahtevaju jasnu distinkciju između državnih funkcija i izborne kampanje, upravo kako bi se sprečilo zloupotrebljavanje državnih resursa i autoriteta u političke svrhe i očuvala fer konkurencija među učesnicima u izborima.

- **“Satelitske” liste i krojenje izborne ponude:** Na ranijim izborima satelitske liste su bile povezane uglavnom s manipulisanjem položajem nacionalne manjine, manipulacijama u prikupljanju potpisa ili krivotvorenjem potpisa prilikom overe u gradskim i opštinskim upravama. Takvi slučajevi ostajali su neispitani i bez pravosudnog epiloga. Pojava izbornih aktera u Zaječaru i Kosjeriću koji imaju slične karakteristike ponovo otvara sumnju u inženjering izborne ponude, zloupotrebu lokalnih uprava za overu potpisa i sklonost lokalnih izbornih komisija da ignorišu problem autentičnosti kandidatura.
- **Obmanjujuće informisanje građana i propaganda vlasti:** Kampanja za lokalne izbore u Zaječaru i Kosjeriću odvija se u formalno-pravnom odsustvu Regulatornog tela za elektronske medije (REM). Bez obzira na to, način plasiranja informacija u najgledanijim televizijskim i radijskim programima ne razlikuje se u tipovima i količini obmanjujućeg političkog oglašavanja i drugog sadržaja, plasiranju govora mržnje i suzbijanju pluralizma kao i u ranijim izborima. REM, iako tada formalno prisutan, bio je suštinski saučesnik u plasiranju takvih programa. Propagandne napade vlast ovog puta usmerava na “blokade” (*prim. aut.* uvredljivi izraz vlasti za Studente u blokadi i sve koji ih podržavaju), koje u javnom prostoru i visoki državni zvaničnici i najuticajnije mediji, kao i Javni medijski servis RTS, mesecima predstavljaju građanima kao “rušitelje Srbije”, aktere “obojene revolucije”, nazivajući ih čak i “teroristima”, “fašistima” i “nacistima”.
- **Normalizovanje nasilja:** Nasilje je prisutnije u kampanji kada izbori mogu da naruše dominaciju vlasti. Kampanja u Zaječaru i Kosjeriću odvijala se u sličnoj atmosferi koja je obeležila izbore u decembru 2023. godine – kada su mediji, ali i najviši državni zvaničnici širili zapaljivu, dehumanizujuću retoriku, a u nemalom broju slučajeva izborni akteri, građani, ali i posmatrači izbora bili izloženi verbalnom, pa i fizičkom nasilju. Nasilje i zastrašivanje je i izraženi element dugotrajnije društvene matrice oblikovane nakon 1. novembra 2024. godine, koja je nastavila da se preliva i u lokalni izborni kontekst. Posebno je zabrinjavajuće što su u incidentima učestvovali i neformalne grupe, za koje nije poznato po čijem nalogu ni u čije ime su delovale. Njihovo prisustvo na terenu i uloga u izazivanju incidenata i zastrašivanju dodatno su doprinisili atmosferi nesigurnosti i straha.
- **Podsticanje netrpeljivosti prema građanskim posmatračima izbora i neodgovorna upotreba instituta nestranačkog i nezavisnog posmatranja, kojoj su pribegli akteri povezani s vlašću i s opozicijom:** Otpor vlasti prema građanskim, nezavisnim posmatračima izbora posebno je vidljiv od izbora 2023. godine kada su posmatrači Crte bili žrtve brutalnog fizičkog nasilja, koji do danas nije razrešen. U pretposlednjoj nedelji pred izbore u Zaječaru i Kosjeriću je u udarnom terminu nekoliko nacionalnih televizija

emitovan "Dosije NVO", sadržaj u kojem je Crta direktno označena kao "državni neprijatelj". Činjenica da su sagovornici filma neki od najviših državnih funkcionera, uključujući predsjednicu Skupštine Srbije, **ukazuje da vlast nema nameru da prizna i zaštiti ulogu nezavisnih posmatrača kao jednog od ključnih elemenata demokratskih izbora.** Dodatno zabrinjava okolnost da će stotine posmatrača u Zaječaru i Kosjeriću imati i dve nove organizacije sličnog naziva i datuma osnivanja, udruženja koja su učestvovala u ranijim izborima u Srbiji, odnosno organizacije koje ne ostvaruju ciljeve posmatranja izbora. **Kod većine, članovi njihovih misija mogu da se povežu sa strukturama vlasti, ili sa opozicijom, što takođe ukazuje na neodgovorno ugrožavanje položaja, ciljeva i vrednosti izbornog posmatranja od strane političkih aktera zarad pojačavanja prisustva na biračkim mestima mimo biračkih odbora.**

- **Birački spisak kao izvor nepoverenja zbog neistraženih manipulacija i izostanka revizije:** Uprkos činjenici da je sveobuhvatna revizija biračkog spiska jedna od prioritetnih preporuka ODIHR-a, i u ove lokalne izbore se ušlo bez nje. Vinovnici zloupotreba evidencije birača ostali su zaštićeni principom nekažnjivosti za krivična dela povezana s izborima. Percepcija biračkog spiska za lokalne izbore u Zaječaru i Kosjeriću opterećena je nepoverenjem zbog ranijih neistraženih i nekažnjenih manipulacija. U danima pred izbore građani su na svojim adresama ponovo primećivali i prijavljivali pozive za glasanje koji su stizali za osobe koje tu ne žive.
- **Pritisci, klijentelizam i zloupotreba podataka građana:** Tokom kampanje u Zaječaru i Kosjeriću stvorena je atmosfera u kojoj su politička lojalnost i izborna podrška uslov za pristup radnim mestima, socijalnim uslugama i drugim oblicima institucionalne podrške - obrazac političke razmene karakterističan i za prethodne izborne cikluse. Crta je i u ovim lokalnim izborima zabeležila navode o zloupotrebi podataka o ličnosti iz baza javnih ustanova poput centara za socijalni rad i penzionih fondova. Međutim, prvi put otkako posmatra izbora Crta je dokumentovala svedočenja građana o lažnom predstavljanju stranačkih aktivista kao službenika gradskih institucija u prikupljanju podataka o članovima domaćinstva, kontaktima i političkim preferencijama.

Posmatračka misija Crte, koju čine akreditovani posmatrači Crte i njenog udruženja Građani na straži, u punom kapacitetu posmatra izbornu kampanju i imaće posmatrače na svakom biračkom mestu, ispred biračkih mesta, kao i mobilne timove. **Za nezavisno, građansko posmatranje ovi izbori imaju istorijski značaj, zato što su građani Srbije svojim sredstvima omogućili sprovođenje misije Crte i u Zaječaru i u Kosjeriću.**

Izveštaj je pripremljen na osnovu 700 primljenih izveštaja posmatrača i razgovora sa više od 50 osoba iz Kosjerića i Zaječara, uz svakodnevno praćenje i analizu procesa organizovanja izbora.

2. Politički kontekst

U Zaječaru i Kosjeriću se 8. juna održavaju redovni izbori za odbornike lokalnih skupština. To su prvi izbori usred najveće društveno-političke krize u kojoj se Srbija našla u ovom veku, uzrokovane padom nadstrešnice u Novom Sadu i gubitkom 16 života, te i masovnim protestima, blokadom univerziteta i otežanim radom lokalnih skupština i nacionalnog parlamenta.

Svi akteri pridaju ovim izborima veći značaj od lokalnog. Uprkos malom broju birača koji mogu da glasaju (Zaječar 47.357¹, Kosjerić 8.897²) sve oči su uprte, ali i svi državni i partijski resursi³ upregnuti u kampanje ka tim sredinama. Osim vladajuće partije, većina opozicionih partija, mediji, Studenti u blokadi i različite grupe koje ih podržavaju uključeni su i pažljivo prate situaciju na terenu.

Mnogobrojne nepravilnosti na parlamentarnim i lokalnim izborima u decembru 2023. i junu 2024. godine, koje su dokumentovale posmatračke misije ODIHR i Crte, u prvi plan su istakle potrebu za izbornim reformama. Iako su neki procesi formalno pokrenuti, poput formiranja skupštinske Radne grupe za unapređenje izbornog procesa, koju su činili narodni poslanici vlasti i opozicije, kao i predstavnici civilnog društva⁴, ništa nije urađeno na ispunjenju ODIHR preporuka i unapređenju izbornih uslova.

Revizija biračkog spiska nije izvršena, još manje ima političkog pluralizma u medijima, zloupotreba državnih resursa za potrebe vladajuće partije je na visokom nivou, a odgovornost za kršenja zakona u vezi s izborima nepostojeća – uključujući krivične prijave za krivična dela u vezi sa izborima, ali i zloupotrebe zakona iz nadležnosti Agencije za sprečavanje korupcije i Regulatorne agencije za elektronske medije.

Izborna kampanja počela je na vrhuncu tenzija u društvu. U demokratskom društvu, prirodan izlaz iz duboke političke krize jesu izbori, ali parlamentarni izbori nisu raspisani, pa je specifična težina lokalnih izbora postala veća. U toku izborne kampanje, 5. maja, Studenti u blokadi su izneli zahtev za raspisivanje vanrednih parlamentarnih izbora i najavili aktivnu ulogu u formiranju izborne liste.⁵ U javnosti je stvorena percepcija da od ishoda ovih izbora zavisi i sudbina ovog studentskog zahteva, odnosno da će odluka o raspisivanju izbora biti doneta u zavisnosti od rezultata, ali i ponašanja aktera u izbornom procesu.

Predsednica Narodne skupštine Ana Brnabić izbore u Zaječaru i Kosjeriću raspisala je u nedelju 13. aprila⁶, trećeg i poslednjeg dana javnog skupa “Ne damo Srbiju” u organizaciji “Pokreta za narod i državu” Aleksandra Vučića i Srpske napredne stranke. Četiri dnevna lista su tog dana imala identične naslovne strane: “Ne damo Srbiju”.⁷ U prilog stavu da je u pitanju namerna

¹ Republička izborna komisija, Odluka o objavljivanju ukupnog broja birača na teritoriji grada Zaječara za izbor odbornika Skupštine grada Zaječara raspisanih za 8. jun 2025. godine, 24. maj 2025, <https://link.crta.rs/tq>

² Republička izborna komisija, Odluka o objavljivanju ukupnog broja birača u opštini Kosjerić, 24. maj 2025, <https://link.crta.rs/tp>

³ O sinergiji državnih i partijskih resursa više informacija se može naći u narednim poglavljima ovog izveštaja

⁴ Narodna skupština Republike Srbije, Radna grupa za unapređenje izbornog procesa, <https://link.crta.rs/tr>

⁵ X, Studenti u blokadi, 5. maj 2025, <https://link.crta.rs/ts>

⁶ Narodna skupština Republike Srbije, “Predsednica Narodne skupštine raspisala lokalne izbore u Zaječaru i Kosjeriću”, 13. april 2025, <https://link.crta.rs/tt>

⁷ CRTA Media Brief, 14. april 2025, <https://link.crta.rs/tu>

sinhronizacija i zapravo početak predizborne kampanje, govori i naziv liste Srpske napredne stranke na izborima u Zaječaru – “Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić”⁸, dok je u Kosjeriću formirana koalicija “Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić”⁹ koju čine vladajuće partije na nacionalnom nivou.

Nakon ovog javnog skupa, dodatno je proširen provladin kamp u Pionirskom parku u Beogradu - nazvan “Ćacilend” od strane opozicione javnosti - postavljen uoči studentskog protesta u Beogradu 15. marta na kom se okupila istorijski broj od oko 300.000 građana. Iako je na početku predstavljen kao kamp u kome spavaju “Studenti koji žele da uče” protestujući ispred Zgrade predsedništva Srbije protiv studentskih blokada i u znak podrške predsedniku, ovaj kamp služi kao mehanizam zastrašivanja u kome su se po smenama okupljaju ljudi koji podršku vlasti iskazuju pretnjom (ili stvarnim) nasiljem.¹⁰ Nasilje u zemlji je učestalo, ali se relativizuje, kao u slučaju pripadnika Srpske napredne stranke (SNS) koji su pretukli studente u Novom Sadu, slomili vilicu jednoj studentkinji, a kasnije nazivani herojima od strane najviših predstavnika države i nakon toga pušteni da se brane sa slobode. Iako su pod pritiskom javnosti pokrenuti neki sudski postupci zbog nasilja nad protestantima, oni epilog dobijaju kroz uslovne kazne¹¹ ili prekvalifikovana krivična dela¹². Osim minimalnih kazni za počinioce, problem sa brzim postupcima i priznanjima krivičnog dela leži tome što se u sudskim postupcima i presudama ne utvrđuju činjenice koje su ključne - pre svega da li su napadi organizovani, ko su nalogodavci i inspiratori napada na mirne protestante.

Sve više je vidljivo neograničeno prelivanje propagande vlasti u stvarnost kroz sve izraženiju represiju koju sprovode bezbednosne institucije države i paralelne partijske strukture. Šest osoba ležalo je više od dva meseca u pritvoru (trenutno u kućnom pritvoru), a šest je u izgnanstvu na osnovu fabrikovanih političkih optužbi koje počivaju na nezakonitom prisluškivanju. Policijske racije usmerene su ka organizacijama civilnog društva, a građani se hapse zbog objava na društvenim mrežama. Masovni nadzor, proterivanja stranih i EU državljana, zadržavanja srpskih građana na granicama i napadi na autonomiju univerziteta dodatno potvrđuju atmosferu represije. Nasilje prema mirnim demonstrantima je učestalo, uz najmanje 200 nasilnih incidenata od novembra 2024. godine, uključujući napade automobilima i prebijanja studenata i građana. Nasilje je kulminiralo brutalnim napadom na hiljade mirnih demonstranata 15. marta, koji su u tišini odavali počast žrtvama korupcije, kada su bili izloženi neidentifikovanom zvučnom oružju.

⁸ Republička izborna komisija, Izborna lista kandidata za odbornike Skupštine grada Zaječara Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić, 18. april 2025, <https://link.crta.rs/tv>

⁹ Republička izborna komisija, Izborna lista kandidata za odbornike Skupštine opštine Kosjerić Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić, 24. april 2025, <https://link.crta.rs/tv>

¹⁰ Zabeleženo je više napada na novinare i građane od strane osoba iz “Ćacilenda” uključujući i napad na novinarku Istinomera 15. aprila, X, Istinomer, 15. april 2025, <https://link.crta.rs/uh>

¹¹ RSE, “Uslovna i novčana kazna za nasilje ispred Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu”, 6. maj 2025, <https://link.crta.rs/ue>

¹² Blic, “Prekvalifikovano delo protiv Milice S. koja je kolima udarila redara na blokadi na Novom Beogradu”, 6. maj 2025, <https://link.crta.rs/uf>

3. Organizovanje izbora u Zaječaru i Kosjeriću

Iako javnost rada izbornih komisija zadovoljava zakonske kriterijume¹³ i izborni proces protiče skoro bez prigovora, uočene su pojave koje ukazuju na sistemske manipulacije kakve su zabeležene na republičkim, pokrajinskim i lokalnim izborima 2023. i 2024. godine i ranije.

Osnovne informacije o izborima 8. juna 2025. godine

	Kosjerić	Zaječar
Izbori raspisani	13. april 2025.	13. april 2025.
Biračka mesta	29	69
Birači sa pravom glasa	8,883	47,357
Minimum potpisa za kandidaturu	200 100 - manjinska lista	500 250 - manjinska lista
Sednice izborne komisije	13	22
Broj prigovora	4	1
Broj izbornih lista	3	8
Zakoni koji se primenjuju	Zakon o lokalnim izborima (2022)	Zakon o lokalnim izborima (2022)

Proces kandidovanja uneo je sumnju u integritet i autentičnost izborne ponude koja je obeležavala ranije izborne procese. Potencijalne propuste u predatoj dokumentaciji za kandidaturu, kao i autentičnost kandidatura, lokalne izborne komisije nisu proveravale više od ispunjenosti formalnih zahteva, u skladu sa svojim ovlašćenjima.

Na biračkom listiću u Zaječaru naći će se osam izbornih lista; na izborima u tom gradu 2017. i 2021. godine bilo ih je oba puta devet. Ponuda u Kosjeriću od samo tri liste značajno je manja nego u ranijim izbornim ciklusima kada je u trci učestvovalo devet (2017), odnosno pet (2021) izbornih lista. Jedna od te tri liste izaziva sumnje u autentičnost.

¹³ Pored zapisnika, na sajtu Republičke izborne komisije objavljena su dokumenta i podaci o izborima u Zaječaru i Kosjeriću: proglašene izborne liste, rešenja o proglašenju izbornih lista, informacije o broju overenih izjava birača, ovlašćenja domaćih posmatrača, i druga odluke i tehnička dokumenta.

Proglašene izborne liste

<i>Predati potpisi</i>	Kosjerić	Zaječar	<i>Predati potpisi</i>
302	1. Ne damo Srbiju – Aleksandar Vučić	1. Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić	757
114 - manjinska	2. Ruska stranka – Srbija u Briksu! Slobodan Nikolić	2. Promena u koju verujemo - Uglješa Đuričković - Dragana Rašić	831
411	3. Ujedinjeni za Kosjerić	3. Ujedinjeni za spas Zaječara - Miladin Krstić - Mirko Jelenković	547
		4. Dr Nenad Ristović - Domaćinski za Zaječar	742
		5. Ivica Dačić - Socijalistička partija Srbije - Odlučno za Zaječar	539
		6. Koalicija za Istočnu Srbiju - Saša Radulović Grljanac	275 - manjinska
		7. Mi snaga naroda - prof. dr Branimir Nestorović - Grad Zaječar	558
		8. Srpski liberali - Da se struka pita - Vladimir Kovačević	596

Manjinska Ruska stranka nije bila do sada aktivna u Kosjeriću, niti su tokom ove kampanje zabeležene njene aktivnosti, što može da implicira da je njena lista “satelit” liste vladajuće stranke *Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić*. Uloga te stranke je i na ranijim izborima u Srbiji bila kontroverzna, a posebno na lokalnim izborima 2024. godine u Nišu kada je protivzakonito¹⁴ donela prednost Srpskoj naprednoj stranci i svojim jedinim mandatom omogućila formiranje vlasti. **O nedostatku izborne ambicije te liste u Kosjeriću govori i to da ima svega tri kandidata za odbornike, te da prema mišljenju posmatračke misije Crte, sporno je da li je ispunjen zakonski uslov prisustva najmanje 40% manje zastupljenog pola na listi.** Iako su predstavnici opozicionih kandidata podneli nekoliko prigovora na kandidaturu ove liste - otvarajući pitanje njene autentičnosti kao predstavnika nacionalne manjine, kao i poštovanja načela rodne zastupljenosti - Opštinska izborna komisija ih je odbacila kao neosnovane, jer je utvrdila ovoj listi položaj nacionalne manjine¹⁵, ili neblagovremene.

¹⁴ Prema tvrdnjama opozicionih izbornih lista, prvobitno utvrđeni preliminarni rezultati (u izbornoj noći) išli su u korist opozicije, odnosno sve opozicione izborne liste su prema tim rezultatima imale većinu u gradskoj skupštini Niša. Međutim, nekoliko sati kasnije usvajaju se novi preliminarni rezultati prema kojima izborne liste Aleksandar Vučić - Niš sutra i Ruske stranke imaju većinu. Opozicija je tvrdila da su zapisnici ispravljani tako da omoguće prelazak cenzusa Ruskoj stranci.

¹⁵ Opštinska izborna komisija je utvrdila da Ruska stranka ima svoje poslanike u Republičkoj i Pokrajinskoj Skupštini, da ima odbornike u lokalnim skupštinama opština Zemun, Novi Beograd, Lazarevac, Vrbas, i ostali, kao i u gradskim skupštinama u gradu Beogradu, Nišu, Čačku, Valjevu, a takođe se navodi i da je Ruska stranka učestvovala na izborima za Ruski nacionalni savet 2022. godine:

U Zaječaru je veći broj potpisa podrške kandidaturi izborne liste *Srpski liberali* predat u **inicijalima** i overen u Gradskoj upravi Zaječara. S tim u vezi, Gradska izborna komisija je, bez ulaženja u materiju, odbacila prigovor svog člana na osnovu toga što je podnet sa zakašnjenjem, tj. posle roka od 48 sati od proglašenja liste. Gradska izborna komisija nije ulazila u valjanost i autentičnost potpisa. Ovakvo postupanje gradskih overivača ponovo dovodi u sumnju kvalitet njihovog rada i verodostojnost overenih potpisa, kao što je bio slučaj i sa opštinskim overivačima u Beogradu, tokom izbora za odbornike Skupštine grada Beograda u decembru 2023. godine, ali i opštinskim overivačima u drugim gradovima i opštinama u Srbiji. Podsećanja radi, Republička izborna komisija (RIK) je, tokom parlamentarnih izbora 2023. godine proaktivno preduzela nekoliko koraka u cilju provere da li su priloženi potpisi podrške birača zaista overeni. Ovo postupanje ostaje usamljen primer postupanja organa za sprovođenje izbora.¹⁶

Sve izborne liste u Kosjeriću i šest od osam u Zaječaru overile su potpise isključivo u opštinskoj, odnosno gradskoj upravi - na adresi koja, iako zakonom propisana, ne garantuje nezavisnost od političkog uticaja i budi sumnju u zloupotrebu nadležnosti, podataka i resursa u korist nekog kandidata. Posmatračka misija Crte podseća da su upravo opštinske i gradske uprave otvorile vrata krivotvorenju kandidatura na ranijim izborima u Srbiji, za koje niko nije odgovarao.¹⁷

S druge strane, kod javnih beležnika - na drugoj zakonom propisanoj instanci, koja bi prema preporukama ODIHR i domaćih posmatrača trebalo da pruži veću nezavisnost od političkog uticaja. U Zaječaru su nešto manje od polovine potpisa overile opoziciona lista "Promena u koju verujemo" i lista koja nosi ime Branimira Nestorovića.

Ne može se *a priori* tvrditi da su izjave podrške birača overene u opštinskim upravama falsifikovane, ali prethodna iskustva izazivaju sumnje.

Dodatno, **postavlja se pitanje i na koji način su neke od izbornih lista prikupile potreban broj izjava podrške birača, budući da nije bilo javno dostupnih informacija o mestu i vremenu gde građani mogu da im daju potpis.** Posmatračka misija Crte zabeležila je i navode o tome da je vladajuća Srpska napredna stranka pomogla prilikom prikupljanja potpisa nekoliko manjih lista u Zaječaru – što takođe unosi sumnju u pokušaj inženjeringa izborne ponude.

¹⁶ Na primer, u decembarskim izborima 2023. godine, Republička izborna komisija je od Gradske uprave grada Vranja i Uprave Gradske opštine Novi Beograd zatražila podatak o tome koliko su izjava birača ove dve uprave overile listi Ruski manjinski savez - Pavle Bihali Gavrin, sumnjajući na neregularnost u dokumentaciji. Ustanovljeno je da ni u jednoj upravi nisu overene izjave birača kojima se pruža podrška toj izbornoj listi. RIK je dalje podneo krivične prijave Vrhovnom javnom tužilaštvu. Više u: Crta, "Završni izveštaj Posmatračke misije Crte", 14. februar 2024, <https://link.crta.rs/su>

¹⁷ Praksa korišćenja opštinskih overitelja je izbornim kandidatima ponovo dostupna od 2020. godine kada su izborni zakoni izmenjeni tako što je usluga javnih beležnika i opštinskih overitelja izjednačena. Do tada je na snazi bila obaveza da overu potpisa vrše skoro isključivo javni beležnici, a takva mera je uvedena kao odgovor na masovno falsifikovanje izjava podrške birača koje je obeležilo parlamentarne izbore 2016. godine. Davanje povlašćenog statusa javnim beležnicima služilo je obezbeđivanju transparentnosti, poverenja i ravnopravnosti u procesu kandidovanja, kako je i ODIHR preporučio u izveštaju o posmatranju parlamentarnih izbora 2016. godine. Ipak, ponovno davanje nadležnosti uprava da obavljaju overu potpisa za posledicu ima da izbore u Srbiji ponovo potresaju navodi o krivotvorenju. Većina slučajeva falsifikovanja iz parlamentarnih izbora 2022. godine, kao i parlamentarnih i beogradskih izbora 2023. godine dovođena je upravo u vezu sa opštinskim upravama.

3.1. Nosilac liste koji nije i kandidat

Izborni okvir u Srbiji omogućava da ime lica koje nije kandidat na izborima može da se nađe u nazivu liste, što stranke vlasti obilato koriste kako bi izbrisale granicu između države i partije, dovele birače u zabludu o nivou izbora i obesmislile njihov karakter. Tako je dodavanje imena predsednika Republike Srbije u naziv svih izbornih lista vlasti na svim izbornim nivoima, a na kojima osoba koja obavlja ovu funkciju nikako ne može učestvovati, jedno od glavnih obeležja izbora u Srbiji u protekloj deceniji. **Efekat zloupotrebe pre svega je vidljiv u marketinškoj obmani koja izborima – od lokalnih do parlamentarnih – daje karakter predsedničkih.**

I na lokalnim izborima u Zaječaru i Kosjeriću, upravo se predsednik Srbije vodi kao nosilac liste - *Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić*. Dodatno, kampanja vlasti na ovim lokalnim izborima odvija se paralelno sa nacionalnom, u kojoj predsednik, pod istim sloganom, takođe stapa svoju funkciju sa državom i strankom i tako generiše nepoštenu izbornu prednost za lokalne liste.

Ova praksa, koja predstavlja manipulaciju i izigravanje zakona, jeste i u koliziji sa međunarodnim standardima na koje se država Srbija obavezala (OEBS Dokument iz Kopenhagena, 1990, stav 5.4). ODHIR preporučuje jasnu distinkciju između državnih funkcija i izborne kampanje, kako bi se obezbedila fer konkurencija među kandidatima i sprečilo zloupotrebljavanje javnih resursa i autoriteta države u političke svrhe.

Na lokalnim izborima u Kosjeriću predstavnik opozicione liste je postavio ovo pitanje i kada se radi o korišćenju imena države Srbije u nazivu liste vladajuće stranke podnevši prigovor izornoj komisiji. Vlada Republike Srbije, od koje je opštinska izborna komisija tražila informaciju o pristanku da se "Srbija" koristi u nazivu liste, svoju saglasnost je dostavila.

3.2. Posmatranje izbora

Izbori u Zaječaru i Kosjeriću specifični su i po izuzetnom interesovanju mnogih aktera da budu prisutni na biračkim mestima. Mnogi od njih pribegli su institutu posmatrača izbora iako ne ispunjavaju ciljeve posmatranja izbora, a članovi većine misija koje su se prijavile mogu se povezati sa strukturama vlasti, kao i sa opozicijom. **Na delu je neodgovorna upotreba položaja i prava građanskih posmatrača izbora od strane političkih aktera koji svoje prisustvo na biračkim mestima pojačavaju mimo biračkih odbora.** Neodgovornost je dodatno podvučena činjenicom da su građanski posmatrači izbora istovremeno predmet izražene kampanje diskreditacije i zastrašivanja od strane vlasti i njoj bliskih medija. Ova kampanja je u ranijim izbornim ciklusima - a u najtežem obliku u decembru 2023. godine - rezultirala fizičkim napadima na posmatrače Crte, za koje počinionici do danas ostaju nekažnjeni.

U Kosjeriću je osam aktera - uključujući Posmatračku misiju Crte i njeno udruženje Građane na straži - prijavilo skoro 500 posmatrača za 29 biračkih mesta, dok je u Zaječaru šest aktera

prijavilo skoro 800 posmatrača za 69 biračkih mesta. Čak sedam udruženja do sada nisu imala posmatračkog iskustva, a neka od njih su i tek osnovana - u nedeljama pred izborni dan.

Udruženja i broj posmatrača akreditovanih da posmatraju rad svih biračkih odbora na izborni dan

Br. posmatrača	Kosjerić	Zaječar	Br. posmatrača
211	Crta - Građani na straži	Crta - Građani na straži	388
4	Udruženje građana Erudita	-	
1	Udruženje građana za demokratiju i građansko vaspitanje "Građanska inicijativa"	-	
59	Institut za evropske slobode	Institut za evropske slobode	138
59	Centar za evropske vrednosti	Centar za evropske vrednosti	138
51	Udruženja Nova generacija	Udruženje Nova generacija	119
63	Kreni-promeni	-	
		Udruženje Demokraft	4

Institut posmatrača garantovan je zakonom onim udruženjima čiji ciljevi su vezani za oblast izbora, kao i međunarodnim standardima na koje se Srbija obavezala prihvatanjem člana 25. Dokumenta iz Istanbula (1999) sa ciljem reafirmisanja posvećenosti slobodnim i fer izborima. Prisustvo nepristrasnih i nezavisnih posmatrača izbora jedno je od osnovnih obeležja demokratskih izbora. Napori posmatrača moraju da budu usmereni na zaštitu integriteta izbora i promociju odgovornosti vlasti i svih izbornih aktera i kao takve posmatračke prepoznaju Ujedinjene nacije i Venecijanska komisija u Globalnoj deklaraciji o principima nestranačkog i građanskog posmatranja izbora.

3.3. Birački spisak

Sveobuhvatna revizija biračkog spiska jedna je od prioritarnih preporuka ODIHR-a, ali ona nije sprovedena do lokalnih izbora u Zaječaru i Kosjeriću. Iako je tokom kampanje vlast pokušala da prikaže svoje zalaganje na poboljšanju izbornih uslova, sa fokusom na reviziju biračkog spiska, ODIHR je dao negativnu ocenu kvalitetu predloga koji je bez učešća javnosti vlast hitno predala na mišljenje.¹⁸

¹⁸ "Propusti u izradi zakona, prethodno identifikovani u ODIHR mišljenjima na ranije verzije predloga nisu otklonjene, te nisu učinjeni napori da se u proces revizije predloga zakona uključi originalna Radna grupa (za unapređenje izbornog procesa)", jedan je od zaključaka mišljenja koje je ODIHR objavio 2. juna 2025. godine. Takođe, zaključuje se da vlast nije uzela u obzir neke od ranijih ODIHR poruka koje se odnose na sastav i nadležnosti komisije za reviziju biračkog spiska, unapređenje transparentnosti revizije biračkog spiska za akreditovane posmatračke ili proširenje odredbi o zaštiti podataka o ličnosti u odnosu na pristup i nadzor nad

S obzirom na dugogodišnji izostanak volje vlasti da napravi okvir i sprovede reviziju u skladu sa međunarodnim demokratskim standardima, kao i da istraži i kazni ozbiljne manipulacije sa biračkim spiskom iz poslednjih republičkih i lokalnih izbora, percepcija biračkog spiska ponovo je opterećena nepoverenjem. **U danima pred izbore građani su primećivali i prijavljivali da na njihove adrese stižu pozivi za glasanje za osobe koje tu na žive.**

Birački spiskovi za izbore za odbornike Skupštine opštine Kosjerić i Skupštine grada Zaječara zaključeni su 24. maja 2025. Uvidom u stranicu Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave ustanovljeno je da će na izborima u Kosjeriću moći da glasa 8.897 birača, a u Zaječaru 47.359 birača. Prost zaključak je da se broj birača za četiri godine u Kosjeriću smanjio za 435, odnosno 4,7 odsto, a u Zaječaru za 3.104, tj. 6,2 odsto.

podacima o biračima. Predlog vlasti da Republička izborna komisija sprovodi periodične revizije biračkog spiska, ODIHR je ocenio negativno i predložio drugo nezavisno telo - komisiju koja bi osim revizije mogla da vraća poverenje javnosti u birački spisak. ODIHR ponavlja svoje ranije preporuke da izrada zakonskog predloga bude predmet inkluzivnih, sveobuhvatnih i efektivnih konsultacija, uključujući i sa civilnim društvom. ODIHR posebno traži od srpskih vlasti da ponovo razmotre sve dosadašnje preporuke, kako bi zakonski predlog uskladila sa međunarodnim standardima, obavezama i dobrim praksama koje je država Srbija preuzela članstvom u OEBS-u.

OSCE/ODIHR, "Opinion on Draft Law on Amendments to the Law on the Unified Voter Register", 2. jun 2025, <https://link.crta.rs/uc>

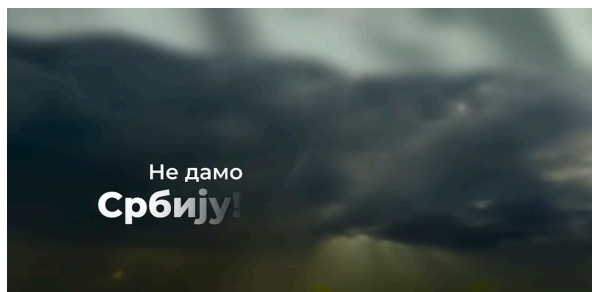
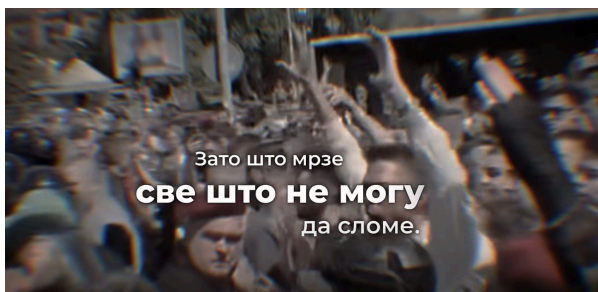
5. Tok izborne kampanje

Izborna kampanja u Kosjeriću i Zaječaru vođena je u uslovima izrazite neravnopravnosti izbornih aktera, koja se ogledala u ozbiljno narušenoj institucionalnoj neutralnosti i rasprostranjenosti klijentelizma i političkih pritisaka na birače.

Intenzivnom medijskom propagandom vlast je generisala netrpeljivost prema studentima i neistomišljenicima¹⁹, istovremeno promovišući “nacionalni” slogan obe lokalne liste: *Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić*.

Na delu je viđeno brisanje granica između države, stranke i predsednika Srbije. Udarne propagande poruke, emitovane u udarnim terminima televizija s nacionalnom pokrivenošću (Pink, Prva i B92), potpisivao je Centar za društvenu stabilnost, akter koji formalno ne učestvuje u izborima. Posmatračka misija Crte zabeležila je skoro 70 emitovanja tog obmanjujućeg političkog oglašavanja, neposredno uoči raspisivanja izbora i tokom izborne kampanje, na koje Regulatorno telo za elektronske medije (REM) nije reagovalo. Mandat članova Saveta REM-a je po zakonu prestao u novembru 2024. godine i do danas, uprkos zakonskim obavezama, nije sproveden izbor njegovih novih članova.

Primeri iz programskog sadržaja kojim je tokom izborne kampanje plasirano obmanjujuće političko oglašavanje, potpisan oglašivač: Centar za društvenu stabilnost

Na atmosferu izborne kampanje snažno su uticali Studenti u blokadi višemesečnim prisustvom među građanima u celoj zemlji, kroz inicijative poput “Student u svakom selu”, ali i kampanjom od vrata do vrata za povećanje odziva birača u Kosjeriću i Zaječaru i zahtevom za raspisivanje vanrednih parlamentarnih izbora na republičkom nivou.

U Kosjeriću su studenti podržali jedinstvenu opozicionu izbornu listu. U Zaječaru su pojedine opozicione liste uskladile poruke svoje kampanje sa studentskim zahtevima i time su lokalni izbori dobili širi značaj – kao deo zajedničkog napora za promenu društvenog i političkog kursa u zemlji. Propagandni napadi vlasti stoga su usmereni na “blokadere” (*prim. aut.* uvredljivi izraz

¹⁹ "Mesecima smo žrtve obojene revolucije. Svakodnevnim blokadama zaustavili su normalan život i ekonomski razvoj Srbije. Nasiljem su hteli da nas uplaše. Nisu uspeali. Sa druge strane je ogromna većina patriota, poštenih ljudi koji se nisu predali...Srbija želi da uči. Srbija hoće da radi. Srbija mora da se razvija. Zato nastavljamo borbu za modernu, uspešnu, slobodnu i nezavisnu Srbiju. To su ciljevi koje ćemo ostvariti zajedno. Vreme je da Srbija ustane i snažno krene napred. Slavimo uspehe. Ne damo Srbiju! 17. maja. u centru Niša.", TV Pink, 14, 15. i 16. maj u periodu oko 19.30h, YouTube, Deblokada, 1. maj 2025, <https://link.crta.rs/ug>

vlasti za Studente u blokadi i sve koji ih podržavaju), koje u javnom prostoru najviši državni zvaničnici i najuticajnije mediji, uključujući i Javni medijski servis RTS, mesecima predstavljaju kao rušitelje Srbije, aktere “obojene revolucije”, pa čak i kao “teroriste”, “fašiste” i “naciste”.

Kampanju na terenu dominantno je obeležilo **intenzivno prisustvo najviših državnih funkcionera**, koji su kroz paralelne državne i stranačke aktivnosti zamagljivali granicu između države i partije. Uočeni su i **raznovrsni pritisci** na zaposlene u javnom sektoru i ranjive grupe, uključujući selektivnu pomoć, zloupotrebu ličnih podataka i političku razmenu pristupa javnim resursima. U takvom ambijentu, **političke tenzije i govor mržnje** dodatno su eskalirali, uz fizičke napade, javne diskreditacije i nekažnjivost pristalica vlasti.

5.1. Pregled aktivnosti izbornih lista na terenu

Liste vladajuće stranke *Ne damo Srbiju – Aleksandar Vučić* promovisala je teme infrastrukture, privrede (i poljoprivrede) i socijalne politike. Svoju listu i kandidate vladajuća lista promovisala je putem štandova, obilazaka domaćinstava u kojima su angažovani aktivisti iz drugih gradova, promotivnih spotova, objava i saopštenja na društvenim mrežama, medijskih nastupa, kao i kroz prisustvo i organizaciju lokalnih manifestacija.

U porukama liste *Ujedinjeni za Kosjerić* preovladavala je tema važnosti izbora i pitanja izbornih uslova, potom ekologija i pitanje rudarenja u zapadnoj Srbiji, infrastruktura, poljoprivreda i korupcija. Kampanja liste *Ruska stranka – Srbija u Briksu! Slobodan Nikolić* nije zabeležena.

Slične teme bile su u fokusu zaječarskih opozicionih lista. Lista *Promena u koju verujem - Uglješa Đuričković - Dragana Rašić* najviše pažnje posvetila je pitanju ekologije i posledica rudarenja u Zaječaru, infrastrukture i korupcije. Isticana je i važnost tema obrazovanja, sporta i kulture. Infrastruktura, ekologija, korupcija, kultura i zdravstvo se izdvajaju i u kampanji liste *Ujedinjeni za spas Zaječara - Miladin Krstić - Mirko Jelenković*. Te liste su usklađivale političke poruke s aktuelnim društvenim kontekstom, oslanjajući se na energiju studentskih blokada i protesta, naglašavajući značaj lokalnih izbora kao dela šire borbe za demokratske promene u Srbiji. Promocija ovih lista odvijala se kroz terenske aktivnosti – kampanju “od vrata do vrata”, štandove, posete selima, tribine, kao i putem društvenih mreža i TV nastupa.

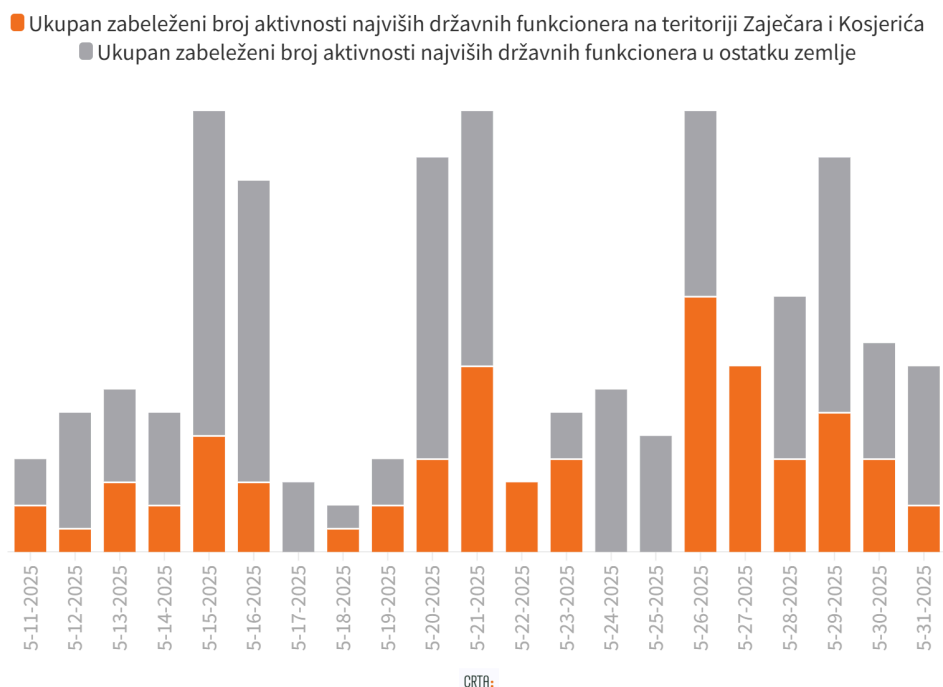
U kampanji *Dr Nenad Ristović - domaćinski za Zaječar* bile su prisutne teme zdravstva, ekologije, privrede i kulture, dok je ekologija bila dominantna u kampanji liste *Ivica Dačić - SPS - Odlučno za Zaječar*. Štandovi lista *Koalicija za istočnu Srbiju - Saša Radulović Grljanac, Mi Snaga naroda, prof. Dr Branimir Nestorović - Grad Zaječar, Srpski liberali - Da se struka pita - Vladimir Kovačević* takođe su se mogli videti u Zaječaru, kao i drugi vidovi stranačke promocije - obilazak domaćinstava, deljenje flajera, promocija preko razglasa sa vozila i slično.

5.2. Zamagljivanje institucionalnih granica i državna podrška kao stranački kapital

Promocija izborne liste stranke na vlasti zasnivala se na isticanju uspeha lokalne vlasti i državne podrške, pri čemu se **politički kapital lokalnih i republičkih funkcionera koristio za legitimisanje stranačke liste**. Tokom posmatranog perioda, u Zaječaru i Kosjeriću zabeležene su brojne posete, često dvodnevne, najviših državnih funkcionera, koje su koristili i za stranačke aktivnosti (prisustvo na štandovima²⁰, učešće na proslavama²¹) i za državne aktivnosti²², ponekad bez jasne razlike u kapacitetu u kojem nastupaju²³.

U poslednje približno tri nedelje maja, u okviru 77 aktivnosti zabeleženo je 90 pojavljivanja najviših državnih funkcionera. Drugim rečima, u tom periodu, više od trećine zabeleženih aktivnosti najviših funkcionera u celoj državi odigravalo se na manje od dva procenta njene teritorije²⁴.

Ukupan zabeleženi broj aktivnosti najviših državnih funkcionera na izbornim teritorijama i u ostatku zemlje po danima u poslednje tri nedelje maja 2025. godine

U aktivnostima na prostoru Zaječara i Kosjerića primećeno je više od 30 najviših državnih funkcionera - 12 ministara, predsednica Skupštine, predsednik Republike i članovi njegovog

²⁰ Instagram, SNS Kosjerić, 23. maj 2025, <https://link.crtar.rs/sd>

²¹ Instagram, Siniša Mali, 22. maj 2025, <https://link.crtar.rs/se>

²² Instagram, Đorđe Milićević, 12. maj 2025, <https://link.crtar.rs/sj>

²³ Instagram, SNS Zaječar, 22. maj 2025, <https://link.crtar.rs/si>

²⁴ Površina Srbije, prema sajtu Vlade Republike Srbije, iznosi 88499 km², dok su površine Kosjerića i Zaječara 359 km² i 1069 km², te zbir njihovih površina iznosi 1,61% površine Srbije.

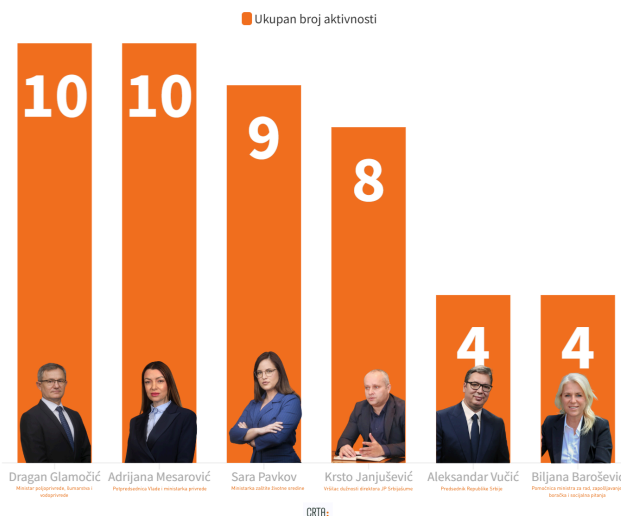
Vlada Republike Srbije, "Upoznajte Srbiju", <https://link.crtar.rs/tx>

Opština Kosjerić, "O opštini Kosjerić...", <https://link.crtar.rs/ty>

Grad Zaječar, "Geografske karakteristike", <https://link.crtar.rs/tz>

kabineta, državni sekretari, pomoćnici i savetnici ministara, direktori republičkih fondova za penzijsko i invalidsko i zdravstveno osiguranje, itd. Najviše zabeleženih učešća u aktivnostima imali su ministri Glamočić²⁵, Mesarović²⁶ i Pavkov²⁷, te vršilac dužnosti direktora JP Srbijašume Janjušević²⁸. Izbor resora čijih su predstavnici bili najprisutniji u kampanji – životna sredina, privreda, poljoprivreda i javna preduzeća – jasno oslikava preklapanje institucionalnog i partijskog interesa u targetiranju tema i ciljnih grupa koje su bile u fokusu lokalnih kampanjskih poruka, čime se produbljuje utisak o pristrasnoj ulozi države u korist vladajuće stranke.

Najviši državni funkcioneri sa najvećim brojem zabeleženih aktivnosti na području Zaječara i Kosjerića u periodu u periodu od 8. do 31. maja 2025. godine

Paralelno sa intenzivnim aktivnostima najviših državnih funkcionera u Zaječaru i Kosjeriću **intenziviran je rad javnih službi i lokalne uprave** – pojačana je infrastrukturna dinamika, uz započete ili ubrzane radove na asfaltiranju puteva²⁹, uređenju komunalne infrastrukture³⁰ i

²⁵ Prisustvo ministra Glamočića u Zaječaru i Kosjeriću zabeleženo je u sedam dana ovog perioda. Tokom svojih poseta, najčešće je obilazio poljoprivredna domaćinstva, ali je učestvovao i u čišćenju deponije, te prisustvovao velikim stranačkim skupovima.

Instagram, dr Vladimir Videnović, 27. maj 2025, <https://link.crta.rs/u0>

Instagram, Sara Pavkov, 26. maj 2025, <https://link.crta.rs/u1>

Instagram, SNS Kosjerić, 31. maj 2025, <https://link.crta.rs/u2>

²⁶ Ministarka Mesarović najvećim delom je posećivala firme, često govoreći o državnim subvencijama i programima podrške, ponekad i pozivajući da se na izborima glasa za listu broj 1, a u njenim aktivnostima našlo se i gostovanje na lokalnoj televiziji, i učešće u velikim stranačkim skupovima.

Instagram, Ministarstvo privrede, 26. maj 2025, <https://link.crta.rs/u3>

Instagram, Adrijana Mesarović, 13. maj 2025, <https://link.crta.rs/u4>

Instagram, Adrijana Mesarović, 30. maj 2025, <https://link.crta.rs/u5>

²⁷ Ministarka Pavkov za samo dva uzastopna dana imala je u zbiru devet različitih aktivnosti na izbornoj teritoriji, pet 26. maja u Zaječaru i četiri 27. maja u Kosjeriću. Sem čišćenja deponije u kom je učestvovala zajedno sa ministrom Glamočićem, njene aktivnosti su uključivale obilaske ustanova, kućnu posetu, posetu Gradskom odboru stranke...

Instagram, Sara Pavkov, 27. maj 2025, <https://link.crta.rs/u6>

Instagram, Sara Pavkov, 26. maj 2025, <https://link.crta.rs/u7>

Instagram, Sara Pavkov, 26. maj 2025, <https://link.crta.rs/u8>

²⁸ Vršilac dužnosti direktora JP Srbijašume Krsto Janjušević u Kosjeriću se mogao videti na stranačkim štandovima, u posetama i razgovorima sa građanima, na sastanku sa ministarkom privrede, u obilascima radova na putevima...

Instagram, SNS Kosjerić, 11. maj 2025, <https://link.crta.rs/sn>

Instagram, Krsto Janjušević, 11. maj 2025, <https://link.crta.rs/so>

Instagram, SNS Kosjerić, 15. maj 2025, <https://link.crta.rs/sp>

Instagram, SNS Kosjerić, 16. maj 2025, <https://link.crta.rs/sq>

²⁹ Instagram, SNS Kosjerić, 22. maj 2025, <https://link.crta.rs/sk>

³⁰ Instagram, SNS Zaječar, 20. maj 2025, <https://link.crta.rs/sl>

rešavanju dugogodišnjih lokalnih problema³¹. Po svedočenjima građana, pojedine intervencije, posebno u udaljenijim ruralnim naseljima, dolazile su posle višedecenijskog zanemarivanja, što je dodatno **pojačavalo percepciju direktne veze između državne intervencije i podrške stranci na vlasti**.

Značajno prisustvo državnih i stranačkih funkcionera u kampanji, zajedno sa fokusom na predstavljanje državnih projekata kao zasluga stranke, nastavilo je praksu **zamagljivanja granica između države i stranke**³², kao i **transformaciju lokalnih izbornih poruka u deo šireg nacionalnog političkog narativa** – što je posebno bilo izraženo na lokalnim izborima održanim u decembru 2023. godine.³³

U okviru promotivnih aktivnosti vladajuće liste zabeležena je i **upotreba prostora i obeležja javnih ustanova**. Tako su, na primer, snimljena dva promotivna video-materijala³⁴ – jedan u prostorijama osnovne škole, uz intervju sa direktorkom ustanove, a drugi u dvorištu vrtića. Snimljen je i promotivni video-materijal³⁵ u kome se pojavljuje vozilo Hitne pomoći, ispred Doma zdravlja. **Takva upotreba javnih ustanova u promotivne svrhe doprinosi narušavanju njihove političke neutralnosti i podriiva poverenje u institucionalnu autonomiju**. Takođe, u izradi promotivnih video-materijala zabeležena je i **upotreba državne funkcije** – poziv da se glasa za kandidata vladajuće stranke koji implicitno upućuje državni sekretar Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede³⁶, kao i eksplicitan poziv zamenika gradonačelnika Zaječara i prvog na listi vladajuće stranke za podršku na izborima, upućen članovima lovačkih udruženja kojima je tokom iste posete ministar poljoprivrede uručio ključeve vozila.³⁷

Tokom poseta obema opštinama najviši državni funkcioneri koristili su subvencije i programe podrške kao adut u političkim porukama biračima³⁸, dok je lokalna vlast u promotivnim video-materijalima te iste programe predstavljala kao sopstveni uspeh³⁹. Na taj način, državna sredstva su stavljena u funkciju izborne promocije, čime je dodatno narušena granica između javnog interesa i partijskog delovanja.

5.3. Kampanja u senci prinude: selektivna pomoć i kontrola ranjivih grupa

Osim zamagljivanja institucionalnih granica, kampanju vladajuće liste obeležili su i **klijentelistički obrasci ponašanja**, usmereni pre svega ka ranjivim grupama građana.

³¹ Instagram, SNS Kosjerić, 23. maj 2025, <https://link.crta.rs/sm>

³² Poseban primer zamagljivanja granica države i stranke vidljiv je kroz delovanje Miloša Vučevića, koji je učestvovao u aktivnostima koje imaju pojavne odlike državne funkcije, iako u tom trenutku nije imao nijednu državnu funkciju i bio je samo predsednik stranke - obilazio je radove na putevima, posećivao preduzeća i pojedince, predsednik opštine mu je tokom posete "podnosio izveštaj" o tome šta je u opštini urađeno u prethodnom periodu...

Instagram, Miloš Vučević, 16. maj 2025, <https://link.crta.rs/sr>

Instagram, Miloš Vučević, 22. maj 2025, <https://link.crta.rs/ss>

Instagram, SNS Kosjerić, 13. maj 2025, <https://link.crta.rs/st>

³³ Crta, "Završni izveštaj Posmatračke misije Crte", 14. februar 2024, <https://link.crta.rs/su>

³⁴ Instagram, dr Vladimir Videnović, 20. Maj 2025, <https://link.crta.rs/sv>

Instagram, dr Vladimir Videnović, 18. Maj 2025, <https://link.crta.rs/sw>

³⁵ Instagram, SNS Kosjerić, 25. maj 2025, <https://link.crta.rs/sx>

³⁶ Instagram, SNS Zaječar, 9. maj 2025, <https://link.crta.rs/sy>

³⁷ Instagram, SNS Zaječar, 16. maj 2025, <https://link.crta.rs/ti>

³⁸ Instagram, Milica Đurđević Stamenkovski, 21. maj 2025, <https://link.crta.rs/sz>

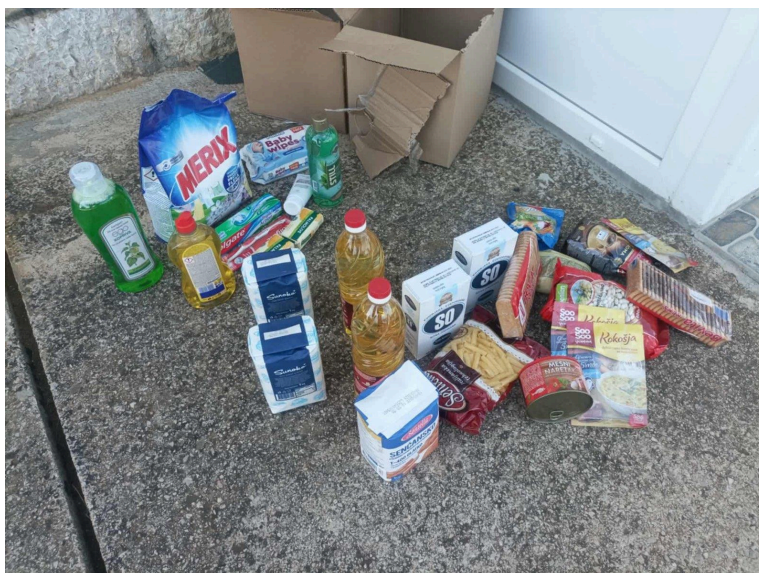
³⁹ Instagram, SNS Zaječar, 10. maj 2025, <https://link.crta.rs/t0>

Zabeležena je podela paketa (sa osnovnim namirnicama, belom tehnikom⁴⁰, mobilnim telefonima⁴¹...), često ka **socijalno ugroženim domaćinstvima, korisnicima socijalne pomoći, domovima penzionera i staračkim domovima, porodicama sa više dece, kao i meštanima ruralnih naselja.**

S tim u vezi, pojavili su se **navodi o zloupotrebi podataka o ličnosti iz baza javnih ustanova** poput centara za socijalni rad i penzionih fondova. Posmatračka misija Crte je prvi put otkako posmatra izbora zabeležila svedočenja građana da su se **stranački aktivisti lažno predstavljali kao službenici gradskih institucija** pri prikupljanju podataka o članovima domaćinstva, kontaktima i političkim preferencijama. Zabeležen je i slučaj da su se stranački aktivisti predstavljali kao predstavnici jedne nevladine organizacije. Ti novi oblici manipulacije, usmereni na obmanu građana i prikriveno prikupljanje osetljivih podataka, čine građane još ranjivijim spram političkih zloupotreba.

Instrumentalizacija lokalnih institucija i programa podrške vidljiva je i u zahtevima gradske uprave građanima da učestvuju u promotivnim aktivnostima – npr. osoba koja je koristila subvenciju za energetska efikasnost pitana je, osim o zadovoljstvu konkretnom uslugom, i o tome da li podržava vladajuću listu. Zabrinjavajući je i slučaj iz jednog zaječarskog sela gde su deci iz folklorne sekcije u školi deljeni paketi u okviru političke promocije.

Sadržaj paketa deljenih u kosjerićkim selima (Izvor: Crtin posmatrač, fotografija napravljena 15. maja 2025. godine)

5.4. Politička lojalnost kao valuta pristupa pravima i resursima

Uoči izbora, stvorena je atmosfera u kojoj su politička lojalnost i izborna podrška postali uslov za pristup radnim mestima, socijalnim uslugama i drugim oblicima institucionalne

⁴⁰ Instagram, SNS Zaječar, 17. maj 2025, <https://link.crta.rs/t1>

⁴¹ Instagram, Miloš Vučević, 17. maj 2025, <https://link.crta.rs/t2>

podrške, što ukazuje na kontinuitet obrasca političke razmene karakteristične za prethodne izborne cikluse.

Pritisci su posebno izraženi prema zaposlenima u javnom sektoru, koji su, po više svedočenja, bili u obavezi da obezbede glasove za stranku na vlasti, ali i da sami glasaju za nju. Na primer, radnici JKP u Zaječaru svedoče da su bili primorani da daju potpis podrške za kandidaturu vladajućoj stranci ne bi li zadržali posao, dok su zaposleni JKP u Kosjeriću bili prinuđeni da učestvuju u promociji liste na štandovima.

U fokusu kampanje vladajuće liste bile su i romske zajednice, naročito u Zaječaru. U vezi s paketima pomoći i različitim uslugama koje su pružane biračima romske nacionalnosti, postoje indicije o zloupotrebi javnih resursa. Sakupljena su svedočenja o **organizovanim mehanizmima kupovine glasova posredstvom organizacija formalno posvećenih zaštiti prava te manjine.**

Iako su zaposleni u javnom sektoru i pripadnici romske zajednice bili među najizloženijima, pritisci su usmeravani i na druge grupe građana, uključujući roditelje dece u sportskim i kulturnim udruženjima, korisnike lokalnih subvencija i žitelje ruralnih područja. Zabeleženo je da je roditeljima dece koja treniraju karate u Zaječaru vlasnik kluba rekao da bi klub mogao da dobije bolje uslove za rad ukoliko bi oni podržali kandidata vladajuće stranke, uz napomenu da je takav zahtev došao iz lokalnog sportskog saveza^{42,43}. Pritisci su bili usmereni i na članove kulturno-umetničkih društava, pa je tako zabeleženo da je članovima društva 'Zvezdan' prećeno da će tradicionalna manifestacija 'Sabor kosovskih Srba' biti ukinuta ukoliko ne prisustvuju mitingu Aleksandra Vučića.

⁴² Tekst poruke koja je upućena roditeljima na Viber grupi (snimak ekrana prosleđen je Crti 21. maja 2025. godine):

"POJAŠNJENJE SITUACIJE OKO VLADE:

Imamo priliku da za klub obezbedimo bolje uslove, neka sredstva za kupovinu neke opreme ili majici itd. Rečeno je u sportskom savezu da ukoliko imamo roditelje koji podržavaju Vladu, sastavimo spisak i predamo i na osnovu istog će klub dobiti pomoć. Stvar je prosta, ako već imamo ljude koji će glasati za Vladu zašto ne bi iskoristili priliku i pomogli klub, kupili deci nešto od opreme. Koliko toliko.. Treba iskoristiti. Znači nikakvo moranje već na osnovu vlastitih ubeđenja. Ovo pišem jer me je par vas pitalo o čemu se radi pa eto da pojasnim. Hvala unapred i onima koji su se javljaju i svima ostalima koji nisu... pomažete i meni i klubu na taj način... Olakšavate nam rad."

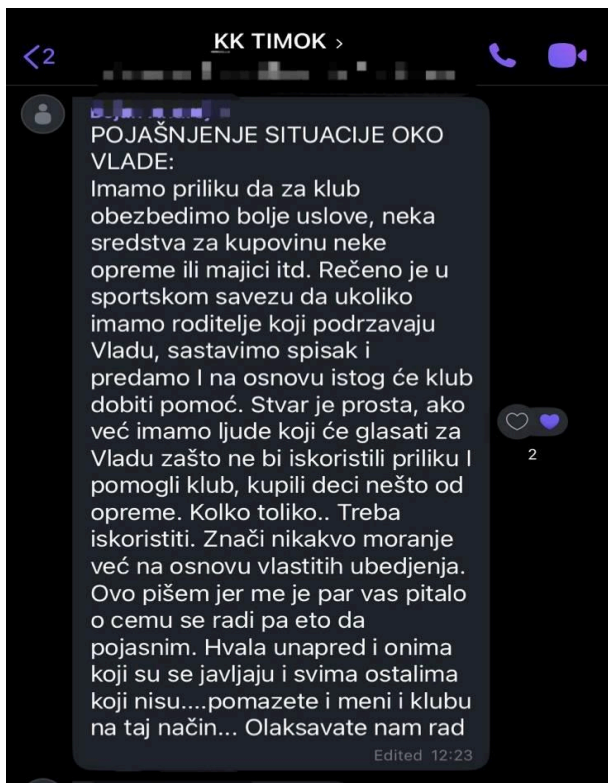
⁴³ Oblast sporta inače je i pred ove izbore bila polje za predizborne aktivnosti. Sem nuđenja boljih uslova za sportski klub u zamenu za glas, sportska oprema poklanjana je osnovnim školama, a fudbalska utakmica finala Kupa Srbije, odigrana u Zaječaru, iskorišćena je za izradu promotivnih video-materijala koji predstavljaju uspehe republičke i lokalne vlasti.

Instagram, Marko Kešelj, 23. maj 2025, <https://link.crta.rs/t3>

Instagram, dr Vladimir Videnović, 25. maj 2025, <https://link.crta.rs/t4>

Instagram, dr Vladimir Videnović, 22. maj 2025, <https://link.crta.rs/t5>

Preписка na grupi karate kluba u Zaječaru
(Izvor: Posmatrač Crte, fotografija primljena 21. maja 2025. godine)

5.5. Političke tenzije, negativna kampanja i pozivi na nasilje

Kampanju za lokalne izbore u Kosjeriću i Zaječaru obeležila je atmosfera normalizovanja političkih tenzija, podsticanja nasilja i neprimerene komunikacije, pre svega prema opozicionim listama, njihovim kandidatima, studentima, aktivistima i novinarima. Nisu birana sredstva da se naruši kredibilitet političkih protivnika i pojača polarizacija u javnosti.

Negativna kampanja bila je naročito intenzivna u Zaječaru gde je samo u periodu od 8. do 31. maja zabeležen **71 slučaj diskreditacije opozicionih kandidata, studenata, aktivista i novinara, uključujući i verbalne i fizičke napade**. Najaktivnija je stranica Zaječarski blok⁴⁴ koja targetira političke protivnike vladajuće stranke i aktiviste, najčešće listu i nosioce liste *Promena u koju verujemo*⁴⁵, a osim njih u manjoj meri i kandidate liste *Ujedinjeni za spas Zaječara*. U Kosjeriću su predmet diskreditacije bili kandidati liste *Ujedinjeni za Kosjerić* i studenti.⁴⁶ U Zaječaru su primećeni plakati sa fotografijama predstavnika opozicionih stranaka,

⁴⁴ Sadržaje ove stranice dalje su delili ne samo SNS profili, aktivisti i funkcioneri sa područja Zaječara, već i sa drugih teritorija - Čačka, Vrnjačke banje, Šapca, beogradske Palilule i Zvezdare....

Instagram, Zaječarski blok, <https://link.crta.rs/tj>

⁴⁵ Na dnevnom nivou beležena je jedna ili više objava sa elementima negativne kampanje koja targetira listu i kandidate liste *Promena u koju verujemo*.

⁴⁶ Instagram, SNS Kosjerić, 24.maj 2025, <https://link.crta.rs/tk>

uz poruke koje ih diskredituju i prikazuju u izrazito negativnom svetlu. Iako su izbori bili lokalnog karaktera, sadržaj ovih plakata je prenosio obrasce i retoriku tipičnu za nacionalnu političku konfrontaciju, čime su tenzije sa nacionalnog nivoa dodatno prenete i produbljene na lokalnoj sceni.

Negativna kampanja u Zaječaru (Izvor: Crtin posmatrač, fotografija napravljena 30. maja 2025. godine)

Atmosfera ne samo nekažnjivosti, već i promocije nasilja i nasilnika kao “junaka”⁴⁷ koja je evidentna u čitavom društvu, pretila se i u predizbornu kampanju⁴⁸. Tokom posete Miloša

Instagram, Kosjerićani, 24. maj 2025, <https://link.crta.rs/l>

⁴⁷ N1, “Ko su “junaci” na čije oslobađanje pozivaju Vučić i Vučević: Palicama devojci dislocirali vilicu, zbog njih pala vlada”, 22. maj 2025, <https://link.crta.rs/sf>

⁴⁸ I u periodu koji je prethodio početku kampanje zabeležen je jedan incident, na teritoriji Zaječara, u kome je odbornik i potpredsednik Gradskog odbora SNS Zaječar Neli Nikolić napao učesnike protestne vožnje. Iako su protiv napadača podnete krivične prijave, on je na izbornoj listi svoje stranke.

N1, “VIDEO Odbornik i potpredsednik Gradskog odbora SNS Zaječar fizički napao demonstrante u protestnoj vožnji”, 25. mart 2025, <https://link.crta.rs/t6>

Vučevića Kosjeriću, napadnut je snimatelj televizije N1 Marjan Vučetić.⁴⁹ Po izjavi Vučetića, više osoba koje je predvodio predsednik mesne zajednice Ljubiša Knežević, udaralo ga je naočigled svih prisutnih, psovalo, nazivalo izdajnikom i stranim plaćenikom. Niko od prisutnih nije reagovao na napad, pa ni Vučević. Vučetiću je u policiji rečeno da je napadač identifikovan i da će biti priveden, a MUP je zatim izdao i saopštenje u kojem se kaže da će protiv Kneževića biti podneta krivična prijava.⁵⁰ Međutim, u nastavku skupa u danu napada, napadač je nastavio da sedi pod šatorom za istim stolom s glavnim gostom - Vučevićem.⁵¹ Takođe, prilikom posete Ane Brnabić Kosjeriću, nekoliko dana kasnije, napadač je bio u njenom društvu na stranačkom štandu.⁵² I nedelju dana posle toga, Ljubiša Knežević je ponovo fizički nasrnuo – ovaj put na lokalnog aktivistu Aleksu Pavlovića.⁵³ SNS Kosjerić demantovao je da je predsednik mesne zajednice odgovoran za napad⁵⁴.

U Zaječaru su novinari N1 i Glasa Zaječara fizički napadnuti i udaljeni sa skupa kojem je prisustvovao Aleksandar Vučić, pri čemu je jednom od novinara i oduzet telefon.⁵⁵ Vladajuća stranka je, pak, prijavila jedan incident za koji je tvrdila da je politički motivisan napad na njihove članove – kandidat iz Zaječara saopštio je da su radnici koji rade na asfaltiranju puteva fizički napadnuti zato što su članovi vladajuće stranke.⁵⁶ Međutim, medijski izveštaji o ovom događaju, čak i prvobitni u tabloidima, nisu sadržali političku komponentu,⁵⁷ a taj isti kandidat je samo nekoliko dana kasnije izjavio da je kampanja bila fer i korektna i da "nije bilo nekih neželjenih događaja"⁵⁸.

Posebno zabrinjava činjenica da su u incidentima i verbalnim sukobima učestvovala i neformalne grupe i formacije čije delovanje nije transparentno – nije jasno po čijem nalogu nastupaju niti u čije ime postupaju – ali je nesporno da su bile prisutne na svim značajnijim skupovima i događajima, gde su aktivno učestvovala u napadima i zastrašivanju novinara, građana, studenata i drugih aktera, dodatno pojačavajući atmosferu tenzije i straha u javnom prostoru.

Danas, "Novinar Miljko Stojanović iz Zaječara: Dva meseca nakon što me je napao SNS funkcioner, dobio sam prekršajni nalog jer nisam imao ličnu kartu", 26. maj 2025, <https://link.crta.rs/t7>

⁴⁹ Danas, "Snimatelj N1 za NUNS: Osoba koja je započela napad je predsednik mesne zajednice u selu Makovište", 16. maj 2025, <https://link.crta.rs/t8>

Danas, "UNS osudio napad na snimatelja N1; Snimatelj: Udarali su me po leđima", 16. maj 2025, <https://link.crta.rs/t9>

⁵⁰ N1, "Identifikovan napadač na ekipu N1, MUP podnosi krivičnu prijavu", 16. maj 2025, <https://link.crta.rs/ta>

⁵¹ Nova, "Pogledajte: Vučević za istim stolom u šatoru sa napadačem na snimatelja N1 FOTO", 17. maj 2025, <https://link.crta.rs/tb>

⁵² N1, "Napadač na snimatelja N1 u društvu Ane Brnabić u Kosjeriću", 23. maj 2025, <https://link.crta.rs/tc>

⁵³ Danas, "Aktivista iz Kosjerića za Danas: Kako ga je napao član SNS, koji je prethodno udario snimatelja N1?", 30. maj 2025, <https://link.crta.rs/to>

⁵⁴ Instagram, SNS Kosjerić, 30. maj 2025, <https://link.crta.rs/tn>

⁵⁵ Glas Zaječara, "Napad pristalica SNS na ekipu N1 i novinara „Glasa Zaječara“ u Jelašnici", 30. maj 2025, <https://link.crta.rs/ua>

NUNS, "NUNS: Napadi na novinare tokom izveštavanja u Jelašnici i Grljanu su direktan udar na medijske slobode", 30. maj 2025, <https://link.crta.rs/ub>

⁵⁶ Instagram, SNS Zaječar, 25. maj 2025, <https://link.crta.rs/td>

⁵⁷ N1, "MUP: Uhapšen osumnjičeni da je pretio meštanima da će ih izbosti, jednog ugrizao za nadlakticu", 25. maj 2025, <https://link.crta.rs/te>

Alo, "SILEDŽIJA IZ ZAJEČARA NOŽEM PRETIO PUTARIMA, PA JEDNOG UGRIZAO ZA NADLAKTICU! Policija ga uhapsila posle incidenta", 25. maj 2025, <https://link.crta.rs/uf>

⁵⁸ Instagram, dr Vladimir Videnović, 31. maj 2025, <https://link.crta.rs/tm>

6. Crtine prijave

Posmatračka misija Crte je podnela prijavu Agenciji za sprečavanje korupcije protiv Srpske napredne stranke i odgovornog lica u stranci zbog postojanja sumnje da je postupila suprotno odredbama člana 23. u vezi s članom 2. alineja 5. Zakona o finansiranju političkih aktivnosti, odnosno zbog sledećih aktivnosti koje se odnose na kampanju u Zaječaru:

- Video spot o projektu “Energetska efikasnost” koji je objavljen na instagram stranici opšitnskog odbora SNS u Zaječaru, u kom se zasluge za ovaj projekat koji je finansiran od strane Republike Srbije i grada Zaječara pripisuju Srpskoj naprednoj stranci i njenom kandidatu za gradonačelnika Zaječara;
- Poklanjanje veš mašine petočlanoj porodici, poklon je dodelila Darija Kisić članica predsedništva SNS i kandidat za gradonačelnika;
- “Poljoprivredni sabor” u Velikom Izvoru kom je prisustvovao i državni sekretar Predrag Rojević na kom se poziva da se glasa za SNS;
- Video spot o subvencijama za stočarstvo u kom se zasluge pripisuju SNS i kandidatu za gradonačelnika;
- Donacija Fudbalskog saveza Srbije lokalnom seoskom klubu, zasluge se pripisuju SNS;
- Video spot o pomoći poljoprivrednicima u Zaječaru u kom se pojavljuje i ministar poljoprivrede i zasluge se pripisuju SNS;
- Poseta lovačkim udruženjima kada je uručeno i vozilo, u poseti su bili kandidat za gradonačelnika i ministar poljoprivrede, zasluge se pripisuju SNS.

Druga prijava Agenciji za sprečavanje korupcije je takođe podneta protiv Srpske napredne stranke i odgovornog lica u stranci zbog postojanja sumnje da je su postupili suprotno odredbama člana 23. u vezi s članom 2. alineja 5. Zakona o finansiranju političkih aktivnosti, a zbog sledećih aktivnosti koje se odnose na kampanju u Kosjeriću:

- Gostovanje aktuelnog predsednika opštine i kandidata na izbornoj listi na televiziji “PINK”, nije jasno da li nastupa u svojstvu funkcionera ili kandidata;
- Video spot o uspesima aktuelne vlasti koji sadrži inserte iz napred navedenog gostovanja, nije jasno da li nastupa u svojstvu funkcionera ili kandidata;
- Video spot u kom se pojavljuje ministar poljoprivrede i zasluge za različite infrastrukturne projekte i druge projekte pripisuju SNS;
- Video spot o uspesima aktuelne vlasti koji sadrži inserte iz napred navedenog gostovanja, nije jasno da li nastupa u svojstvu funkcionera ili kandidata.

Metodologija

Crta je u svojstvu nezavisne domaće posmatračke misije pratila tok izborne kampanje na lokalnim izborima u Zaječaru i Kosjeriću, po međunarodnim standardima za nestranačko i nepristrasno posmatranje izbora: Deklaraciji o principima za nestranačko posmatranje izbora od strane građanskih organizacija⁵⁹ i Kodeksu ponašanja za nestranačke posmatrače.

Posmatranje izborne kampanje na terenu u opštinama Zaječar i Kosjerić sprovedeno je kroz sistematsko prikupljanje i analizu podataka o radu izborne administracije i fazama kandidovanja i organizovanja izbornog procesa od momenta raspisivanja izbora, a potom o predizbornoj atmosferi, aktivnostima kandidata i predstavnika vlasti, kao i o ključnim dešavanjima u lokalnim zajednicama. Podaci su prikupljeni putem:

- posmatranja rada izborne administracije i svih faza organizovanja izbora u periodu kampanje,
- posmatranja najuticajnijih medija i monitoringa i analize sadržaja dostupnog na onlajn kanalima (društvene mreže, zvanične internet prezentacije),
- polustrukturisanih i nestrukturisanih intervjua sa posmatračkom mrežom Crte, meštanima Zaječara i Kosjerića, političkim i drugim relevantnim lokalnim akterima,
- terenskih opservacija tokom poseta i obilazaka dve jedinice lokalne samouprave.

Crta je započela posmatranje izborne kampanje na terenu 8. maja 2025. godine. **Ovaj prikaz se zasniva na podacima iz više od 700 izveštaja posmatrača i razgovora sa više od 50 osoba.**

⁵⁹ National Democratic Institute, "Declaration of Global Principles for Nonpartisan Election Observation and Monitoring by Citizen Organizations and Code of Conduct for Nonpartisan Citizen Election Observers and Monitors", 3. april 2012, <https://link.crta.rs/nd>

O Posmatračkoj misiji Crte

Crta je nezavisna, nestranačka organizacija civilnog društva posvećena razvoju demokratske kulture i građanskog aktivizma. Kreiranjem predloga javnih politika, zastupanjem principa odgovornog ponašanja vlasti i državnih institucija i edukacijom građana o njihovim političkim pravima Crta se zalaže za uspostavljanje vladavine prava i razvoj demokratskog dijaloga.

Od 2016. godine Crta se bavi posmatranjem izbora na nacionalnom i lokalnom nivou. Crta koordinira rad mreže "Građani na straži," koja je registrovana kao udruženje i broji više hiljada građana osposobljenih da nadziru regularnost glasanja. Kontinuirana borba za unapređenje uslova za poštene i slobodne izbore je kičma svih Crtinih aktivnosti.

Posmatračku misiju Crte čine akreditovani dugoročni i kratkoročni posmatrači Crte i njenog udruženja Građani na straži.

Za nezavisno, građansko posmatranje ovi lokalni izbori imaju istorijski značaj, zato što su građani Srbije svojim sredstvima omogućili sprovođenje misije Crte i u Zaječaru i u Kosjeriću.

Crta izbore posmatra u skladu sa međunarodnim standardima i pravilima građanskog posmatranja. Crta je od 2016. godine pratila sve nacionalne (parlamentarne i predsedničke), i beogradske izbore kao i lokalne izbore u Zaječaru i Pećincima 2017. godine, u Lučanima 2018. godine.

Crtini nalazi i preporuke iz prethodnih izbornih procesa komplementarni su sa nalazima i preporukama međunarodne posmatračke misije OEBS/ODHIR. Zbog poštovanja međunarodnih standarda za nezavisno, građansko posmatranje izbora Crta je članica Evropske mreže organizacija koje se bave posmatranjem izbora ([ENEMO](#)) kao i Globalne mreže organizacija koje se bave posmatranjem izbora ([GNDEM](#)).

Za više informacija kontaktirajte Jovanu Đurbabić na e-mail: jovana.djurbabic@crta.rs